

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta

Obor řízení

Uchazeč

Pracoviště uchazeče, instituce

Habilitační práce

Oponent

Pracoviště oponenta, instituce

Filozofická

Filozofie

Mgr. Radim Bělohrad, Ph.D.

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Lidské identity, lidské hodnoty

doc. Mgr. Marek Petrů, Ph.D.

Filozofická fakulta Ostravské univerzity

„Je est un autre“. „Já je někdo jiný“, zvolal v opojení smyslů mladý Rimbaud a na vysvětlenou dodal: „Chci být básníkem a pracuji na tom, abych se učinil vidoucím. Jde o to dospět k neznámému rozrušováním všech smyslů.“ Stejným básníkem toužícím dospět k neznámému je i Radim Bělohrad. Avšak básníkem nikoli rozrušených smyslů, ale exaltovaného rozumu.

Práci Radima Bělohroda sleduji již delší dobu. I když se mých odborných zájmů týká jen částečně, od chvíle, kdy mi připadl úkol napsat oponentský posudek na jeho disertační práci *Osobní identita a její praktická hodnota*, která o něco později vyšla tiskem jako monografie, málokdy opomenu příležitost poslechnout si přednášku či přečíst novou studii tohoto autora. Ve své práci se totiž pokouší plnit úkol, který zlomyslná Pýthie zadala všem filosofům: „Poznej sama sebe!“

Ve zmíněné první knize se Bělohrad pomocí pečlivé pojmové analýzy a podivuhodných myšlenkových experimentů zodpovědět otázku: Kdo jsem já? Jsem „ve své podstatě“ bytostí charakterizovanou komplexním mentálním životem, osobou, nebo jsem spíše „fundamentálně“ organismem, příslušníkem živočišného druhu Homo sapiens, tělem?

V knize *Lidské identity, lidské hodnoty*, kterou Bělohrad předkládá jako práci habilitační, a která volně navazuje na předchozí Bělohradovu monografii, autor zkoumá, co by znamenalo pro praktický život, kdyby skutečně „já byl někdo jiný“. Přesněji řečeno promýšlí, jakou roli hrají ve zdůvodnění tzv. identitu předpokládajících postojů (I-postoje jako jsou egoistický zájem, zodpovědnost, přežití, pýcha či stud aj.) různé filozofické teorie osobní identity. Kniha je jakousi polemikou s myšlenkami Dereka Parfita, jenž před třiceti lety na toto téma znovutevřel diskusi, která mezi filozofy neutichá dodnes. Bělohrad tuto debatu poučeně a důkladně mapuje, analyzuje a pokouší se nalézt její vyústění.

V první kapitole autor Parfitovu svébytnou teorii osobní identity představuje, přičemž se soustředí zejména na důsledky, které by její přijetí mělo pro naše praktické postoje. Ty by totiž musely být radikálně revidovány. Identita osob podle Parfita spočívá v nerozvětvené silné psychologické kontinuitě a spojitosti, která je ale často neurčitá a v reálném životě nerealizovatelná. Avšak především je z praktického hlediska nedůležitá, protože nikomu na takové silné spojitosti nezáleží. To, na čem nám spíše záleží, je pouze slabá psychologická kontinuita, tj. aby v budoucnu existoval někdo, s kým budeme alespoň částečně psychologicky spojeni pamětí. Identitní s ním být nemusíme. Nicméně v běžném životě pod vlivem různých zkušeností a traumat tato psychologická spojitost značně slábne, měníme se, vytváříme si falešné vzpomínky, takže se může stát, že pro mě mé budoucí osmdesátileté já bude spíše jako můj potomek či příslušník budoucí generace než já sám. Ke svému budoucímu já mám tedy stejný vztah, jako k jakékoli jiné bytosti. Tak jako je nepřipustné ubližovat druhému, mělo by být podle Parfita právně zakázáno ubližovat svému budoucímu já třeba nezřízeným životem v současnosti. Opíjející se Rimbaud by měl být obviněn z vraždy, protože zabil čtyřicetiletého jiného já. A naopak, tak jako nejsem zodpovědný za jednání druhého, nemůžu být zodpovědný za chování svého vzdáleného já v minulosti. Ani slib daný někomu mým minulým já pro mě již nemůže být závazný, ale ani jej nemohu zrušit. Současné normy, a nejen ty právní, jsou tedy touto koncepcí hluboce ohroženy.

V dalších kapitolách proto Bělohrad postupně zkoumá teorie, jejichž společným jmenovatelem je snaha Parfitovým radikálním revizím zabránit. Vypořádává se nejprve s metodologickou námitkou Marka Johnstona, který tvrdí, že teoretické zdůvodňování I-postojů je nesmyslné, protože tyto postoje nemají racionální povahu a logické zdůvodnění nepotřebují. Poté analyzuje trs tzv. subjektivních teorií, které jsou postaveny na přesvědčení,

že identita je nikoli faktem, ale normou, tj. že osoby mohou samy aktivně konstituovat svou vlastní identitu. Nakonec rozvrhuje různé varianty tzv. pluralistických koncepcí, podle nichž neexistuje jediná relace, která by zdůvodňovala I-postoje, ale naopak je jich celá řada.

U všech předložených teorií se autor snaží přísně logickou argumentací (dokazování sporu, vyvracení protipříkladem apod.) ukázat, že všechny tyto teorie jsou z nějakého důvodu vadné. Nezbude mu proto, než pokusit se předložit teorii vlastní fixující správné chápání vztahu mezi osobní identitou a identitu předpokládajícími postoji.

Bělohrad se nakonec přiklání k verzi pluralismu, kterou nazývá benigní. Většinu I-postojů lze dle autora zdůvodnit relací biologické kontinuity (tzv. animalismus, který Bělohrad rozvinul ve své předchozí knize), ale pro některé další I-postoje jsou nutné relace jiné, které však nejsou relacemi identity a nedefinují různé entity, ale pouze fáze ve vývoji lidských bytostí.

Takto zhučně může Bělohradova práce vypadat suchopárně a akademicky, avšak i když autor základní argumenty formalizuje, je text prošíkovan mnoha pikantními příklady, ilustracemi a myšlenkovými experimenty, nad kterými se čtenář pobaví. Bělohrad se také nebojí didaktického opakování základních tezí, takže i když četba vyžaduje jisté intelektuální úsilí, může z ní mít potěšení nejen profesionální filosof, ale i laik.

Za zmínku stojí i metodologie, kterou Bělohrad pracuje. Autor opouští představu, že je nutné začít zkoumáním osobní identity a poté na základě výsledků provést reformu našich I-postojů. Naopak z I-postojů vychází, přičemž často hodnotí adekvátnost metafyzických teorií podle axiologického kritéria, tedy v podstatě podle toho, nakolik vyhovují potřebám dnešního člověka. Na jakoukoli reformu našich praktických postojů tím ale rezignuje.

V této metodě ale zároveň shledávám omezení. Bělohrad komparuje důsledky různých teorií se současnými dobově a kulturně podmíněnými morálními intuicemi (pěkně je to vidět třeba v pasážích, kde autor předkládá intuice zakládající se na blízkosti příbuzenského vztahu). Pokud jsou s nimi v rozporu, odmítá je. Zároveň ale uznává, že některé intuice jsou zavádějící – vedou například k válkám a jiným morálním zvrstvům. Je tedy třeba naučit se rozhodovat, které z našich intuic stojí za to akcentovat a kultivovat, a které je dobré ignorovat či potlačit. Takovéto rozhodnutí však Bělohradova výzkumná metoda neumožňuje. Není divu, že se čtenář v práci nedozví, které naše I-postoje jsou v pořádku, a které by naopak měly být reformovány.

To ovšem v mých očích Bělohradovu práci nijak nesnižuje. Jednoznačně ji považuji nejen za přínosnou pro českou filosofickou obec, která se jejím prostřednictvím seznamuje s konturami současné světové debaty o filosofii identity, ale zároveň je i propracovanou syntézou a promyšlenou kritikou mnoha jednotlivých dílčích teorií, které často vyšly v různých periodikách jako odborné studie. Nepochybuji, že by si Bělohradova kniha v anglickém překladu našla své zanicené čtenáře.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1. První má otázka se týká udržitelnosti autorem navrhované teorie animalismu. Bělohrad uzavírá svou knihu tvrzením, že jedinou relací, která může být smysluplně nazývána osobní identitou, je relace biologické kontinuity. Tato relace vymezuje entitu, kterou označujeme jako *lidský organismus* (s. 223). Podle Bělohra máme u biologické kontinuity mnohem lepší představu toho, kdy tato relace v životě začíná a kdy končí. Tím si však nejsem jistý. Jak se lidský organismus liší od neživých věcí? Pochybnost o myšlení identity neživých věcí měli už Řekové. Vzpomeňme jen na slavný příklad s Thesovou lodí, která se úspěšně vrátila z dlouhé námořní výpravy, ovšem se všemi částmi postupně vyměněnými. Vrátila se tatáž loď nebo loď zcela jiná? Pochybnost byla ještě prohloubena, když podle Hobbese námořníci z podpalubí vyložili hromadu shnilého dřeva, plachet a rezavého železa pocházejícího z oné lodi, která před lety vyplula z domovského přístavu. A podobně je tomu i s otázkou, kdy začíná a kdy končí lidský život. Smrt není všude stejně definována, ani nemá stejný význam. Připomeňme třeba babičky Torajů na ostrově Celebes, které často dlouhá léta po „smrti“ zůstávají v obývacím pokoji své rodiny. Tělo je zabaleno do obrovského množství savé tkaniny, která do sebe pojme hnilobné látky. Každý den se na tento zámoitek pokládá tác s jídlem a pitím a zesnulý je systematicky vtahován do rodinné konverzace. Podle Torajů tento člověk není mrtvý, pouze *spí* nebo jej *bolí hlava* a zemře teprve tehdy, až opustí dům. U Dowajů je naproti tomu za mrtvého považován každý, kdo upadne do bezvědomí. Pochopitelně pak v této kultuře existuje spousta příběhů o lidech, kteří se opět probudili k životu. Neznamená to však, že by tito lidé nebyli považováni za mrtvé nebo že by se jednalo jen o metaforu. Dowajové trvají na tom, že byli opravdu a skutečně mrtví. V případě procitnutí prostě mrtví být přestali. Není divu, že i v západním myšlení je debata o definici smrti poměrně živá a ona definice se stále mění.

Také mi není jasné, zdali jsme v rámci animalismu „fundamentálně“ konkrétní jedinci nebo spíše obecně lidé. Zdá se mi, že se Bělohrad v otázce metafyzického statusu obecnin kloní k realismu. Ontologický status

entity „druh“ je však dle mého poměrně problematický. Pokud stojíme na pozicích biologického evolucionismu, mělo by být zřejmé, že pojem druhu je flatus vocis, metodologická pomůcka biologů pro orientaci v rozmanitosti živého, nikoli ontologicky či dokonce morálně závazná kategorie. Reálná jsou pouze jedinečná individua, která si sice mohou být v synchronním pohledu navzájem podobná, avšak v pohledu diachronním (ale i synchronním) vytvářejí kontinuum forem, které plynule přecházejí jedna v druhou, přičemž přiřazení těchto forem k určitému druhu je záležitost poměrně arbitrární. Nikoli náhodou se paleoantropologové u každého druhého nálezu ptou o to, zdali se jedná o podivného jedince určitého druhu hominida či spíše o druh zcela nový. Jak velká mutace genotypu či podivnost fenotypu vyřazuje určitého jedince z druhu Homo sapiens? Radimu Bělohradovi se dle mého ani teorií animalismu nepodařilo specifikovat, jaké fyzické změny fenotypu či genotypu vyřazují určitého jedince z určitého druhu.

2. Nakolik by ovlivnilo psychologické pojetí identity rozlišování mezi různými stupni vědomí, od vědomí bazálního (subjekt), přes vědomí minimální (osoba) až po vědomí reflexivní (osobnost). Nemohlo by být kandidátem na relaci zajišťující identitu právě bazální vědomí, které je pravděpodobně nedělitelné, a které je podmínkou možnosti subjektivity? Nebylo by racionální mít zájem o tělo pouze do té doby, pokud bude animováno alespoň právě bazálním vědomím, podmínkou možnosti pociťovat bolest a utrpení? Zájem o tělo ve vegetativním stavu se mi (bez silných metafyzických předpokladů) jeví stejně racionální, jako zájem o extirpovaný appendix nebo ustřížený nehet.

Závěr

Habilitační práce Mgr. Radima Bělohada, Ph.D. „Lidské identity, lidské hodnoty“ svým rozsahem, odborným pohledem a koncepčností splňuje kritéria, kladená na podobný typ graduačních prací v oboru filozofie. Dílo jednoznačně **doporučuji** k obhajobě a po jeho úspěšném obhájení a splnění všech kritérií navrhuji Vědecké radě FF MU v Brně přiznání titulu docent (doc.).

V Kunčicích pod Ondřejníkem dne 15.11. 2018

.....
podpis